

Павелко І. І. кандидат психологічних наук,
старший дослідник, старший науковий
співробітник Наукового центру Військової академії
<https://orcid.org/0000-0002-3933-6949>

Бєловодов І. Ф. старший науковий співробітник
Наукового центру Військової академії
<https://orcid.org/0000-0001-9179-7550>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРИЗОВНИКІВ ДО СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У статті наведено результати дослідження психологічної та фізичної готовності призовників до служби у Збройних силах України. Запропоновано Модель психологічної готовності до військової служби юнаків призовного віку. За результатами психологічного дослідження та фізичного тестування можна констатувати, що при бажанні проходити службу у лавах ЗС України, у призовників недостатньо знань та навичок щодо дій в екстремальних ситуаціях.

Ключові слова: призовники; психологічна готовність; фізична готовність; стиль спілкування; модель психологічної готовності; констатуючий експеримент.

Вступ. В Указі президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» від 25.10.2002 № 948/2002 визначено основні напрямки удосконалення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді.

Згідно Указу, допризовна підготовка і військово-патріотичне виховання молоді мають здійснюватися відповідно до вимог Конституції та законів України за наступними принципами: державна спрямованість; науковість; пріоритет гуманістичних і демократичних цінностей, повага до конституційних прав і свобод людини і громадянина;

виховання молоді на патріотичних, історичних та бойових традиціях українського народу; взаємозалежність та узгодженість змісту, форм і методів допризовної підготовки та виховної роботи.

Незважаючи на те, що одним з головних завдань допризовної підготовки є здійснення психологічної підготовки до військової служби, яка «спрямовується на формування у молоді людини психологічної готовності до діяльності у складі військового колективу в умовах проходження військової служби, а також до дій в екстремальних ситуаціях», в програмі навчального предмета «Захист Вітчизни» відсутній розділ з психологічної підготовки [1, 2, 3, 14].

Але така підготовка може допомогти у процесі адаптації юнаків до умов військової служби. Метою психологічної підготовки старшокласників повинне стати ознайомлення з особливостями військової (екстремальної) діяльності, психологічними станами, поведінкою людини в екстремальних ситуаціях, управління неадаптивними і дезадаптивними станами, що виникають в ситуаціях службової діяльності.

У Концепції національно-патріотичного виховання молоді також зазначено, що психологічна підготовка «спрямовується на формування у молоді людини психологічної готовності до діяльності у складі військового колективу в умовах проходження військової служби, а також до дій в екстремальних ситуаціях». Тому корисними будуть також знання та навички щодо особливостей спілкування у військовому колективі (статутні відносини), в якому їм належить зайняти відповідне місце, встановити неформальні відносини, можливо, поміняти свої колишні поведінкові моделі.

Для призовників характерним є протиріччя між обсягом, новизною, складністю навчального матеріалу, з одного боку, і відсутністю навичок і умінь самостійної організації даної роботи. Тому доведеться вдосконалювати свої особистісні якості – самостійність, відповідальність,

вміння розподіляти зусилля в часі, ініціативність.

Метою статті є дослідження психологічної та фізичної готовності призовників до служби у Збройних Силах України.

Теоретичне підґрунтя. Вперше поняття – психологічна готовність до діяльності було введено в науковий обіг М.І. Дьяченком і Л.О. Кандиловичем (1976), які вважають, що зміст психологічної готовності складають інтегральні характеристики особистості, що включають у себе інтелектуальні, емоційні та вольові властивості, професійно-моральні переконання, потреби, звички, знання, вміння і навички, педагогічні здібності.

На сьогодні існує безліч концепцій та підходів до тлумачення сутності, структури, та змісту психологічної готовності особистості до різних видів діяльності. Ця різноманітність поглядів зазначеного феномена зумовлена неоднаковістю методологічних засад дослідників у розумінні цього поняття. Здебільшого дослідники виділяють особистісний і функціональний підхід вивчення готовності до діяльності.

У психологічній літературі приділено значну увагу конкретним формами готовності: установці (Д.Н. Узнадзе, 1949), передстартовому стану перед різного роду спортивними виступами (А.Ц. Пуні, 1975), готовності до виконання бойового завдання (М.І. Дьяченко, А.М. Столяренко, 1976), мобілізаційної готовності у спорті (Ф. Генон, 1973), психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах (Олійник В.В., Літвинчук М.Ю., 2013).

У рамках особистісного підходу (Левітов М.Д., 1964) розглядає готовність як тимчасовий, «передстартовий» стан особистості до виконання певної діяльності. Сутність її він вбачає у передстартовій активізації психічних функцій, а зміст в орієнтуванні в умовах праці і створенні психічної готовності до неї. Автор виділяє психологічні фактори індивідуальної готовності до діяльності (ставлення людини до даної праці, його трудова спрямованість і здатність до професії).

У своїх дослідженнях, О.В. Тимченко розглядає проблеми готовності до діяльності

у контексті функціональних станів людини, тому основними вимогами є адекватне відображення спеціальності, професійна майстерність, уміння мобілізувати наявні фізичні і психічні ресурси для реалізації діяльності [12].

За даними В.О. Лефтерова, цілеспрямоване формування професійної психологічної готовності у представників ризиконебезпечних професій передбачає: ознайомлення з екстремальними факторами і ситуаціями з метою зниження чи усунення негативних емоційних реакцій на них; підвищення опірності до екстремальних розумових труднощів, розвиток винахідливості, кмітливості, ініціативи, швидкості реакцій, звикання до надмірних емоційних навантажень і напружень, навчання подолання вольових труднощів, розвинення якостей активності, наполегливості, мужності і сміливості, звикання до подолання фізичних труднощів та дискомфорту, підвищення витривалості і працездатності, швидкості і точності рухових реакцій, підвищення звичайних професійних дій зі збереженням високих результатів у будь-яких передбачених екстремальних ситуаціях, формування уміння володіти собою і своїми психічними станами та упевненості у собі [4].

К.К. Платонов (Платонов, 1970) виокремлює три значення готовності до діяльності:

широке – готовність до будь-якої праці, як результат трудового виховання, тобто усвідомлення важливості своєї участі у суспільно корисній діяльності;

більш конкретне – готовність до певної праці, що стає професією як результат професійного навчання й виховання;

найбільш конкретне – готовність до праці за певних умов як результат психологічної підготовки і психологічної мобілізації (Платонов, 1970).

М.І. Томчук [13] У межах особистісного підходу до розуміння сутності психологічної готовності до діяльності пропонує розглядати цей феномен як розглядає готовність до діяльності як результат підготовки (підготовленості) людини до певної діяльності, тобто як багатоаспектне утворення особистості, котре охоплює низку

компонентів, адекватних вимогам змісту та умовам діяльності, які у своїй сукупності дають їй змогу успішно здійснювати діяльність.

Таким чином, проблема формування психологічної готовності до діяльності є актуальною, як з позицій науки, так й з позицій практичного використання набутих результатів цих досліджень.

Методи дослідження. Вибір методів дослідження для експериментальної частини роботи був обумовлений потребою комплексного охоплення всього діапазону основних соціально-психологічних та фізичних характеристик, що відображають узагальнені особливості нервово-психічного та соціального розвитку юнаків призовного віку з метою оцінки адаптаційних можливостей особистості. Робота виконана у рамках НДР шифр «Протокол» ДР № 0119U001816.

Для діагностики готовності юнаків допризовного віку в рамках даної науково-дослідної роботи було відібрано та опитано 237 респондентів. Це були юнаки, які мали загальну середню освіту, виявили бажання служити у Збройних Силах України – це особи із числа цивільної молоді та ліцеїсти віком від 16 до 19 років.

Відповідність вимогам, що пред'являється до юнаків допризовного віку за індивідуально-психологічними та психофізичними якостями, дозволяє й надалі ефективно адаптуватися до вимог військової служби та прогнозування професійної придатності до військової служби.

Програма констатуючого експерименту розроблена у відповідності до Моделі готовності юнаків допризовного віку до служби у Збройних Силах України, яка включає розвиток необхідних якостей у відповідності до компонентів професійної діяльності.

Згідно розробленої нами Моделі:

у *мотиваційно-професійному* готовності вивчалась мотивація до військової служби, зокрема, була використана «Анкета щодо вивчення мотивації служби у Збройних Силах України»;

у *інформаційно-професійному* компоненті готовності до проходження військової служби вивчалася здатність до

свідомої поведінкової регуляції в умовах вираженого стресу та рівень сформованості моральних норм (шкала поведінкової регуляції та «морально-етичної спрямованості» ББО «Адаптивність 200»);

у *цілеутворюючому* компоненті готовності до проходження військової служби вивчалася рівень усвідомлення цільової установки до військової служби (Шкала військово-професійної спрямованості ББО «Адаптивність 200» та притаманний особі тип активності в екстремальній ситуації (показник «адекватність-неадекватність дій» проєктивної методики «Я в екстремальних умовах»);

у *результативно-професійному* компоненті готовності до проходження військової служби вивчався особистий стиль діяльності призовників, особистісний потенціал соціально-психологічної адаптації, схильність до девіантних форм поведінки та тип дій в екстремальних умовах (конструктивна або пасивна активність). Було застосовано наступні психодіагностичні інструменти: показник «особистісний потенціал соціально-психологічної адаптації» БОО «Адаптивність 200»; шкала «схильність до девіантних форм поведінки БОО «Адаптивність 200»; шкала «активна/пасивна поведінка» у екстремальній ситуації проєктивної методики «Я в екстремальній ситуації»;

в *емоційно-вольовому* компоненті готовності до проходження військової служби юнаків вивчався стиль міжособистісних відносин за допомогою методики інтерперсональної діагностики Т. Лірі, шкала «комунікативного потенціалу» БОО «Адаптивність 200».

Для тестування загальної фізичної підготовки респондентів були застосовані універсальні вправи, які застосовуються у шкільній програмі, передбачаються для оцінювання кандидатів на вступ до ВВНЗ з програми рівня «Стандарт», що відповідає ТНФП -2014 [6].

Результати і обговорення. Виходячи з позицій особистісно-діяльнісного підходу, нами розроблено Модель психологічної готовності до військової служби юнаків призовного віку, яка включає наступні компоненти готовності до військової служби.

По-перше, *мотиваційно-професійний компонент* (визначення мотиву діяльності та цінностей які реалізуються в результаті цієї діяльності), що відіграє регулятивну функцію в поведінці юнаків допризовного віку. Діяльність завжди починається з усвідомлення певної потреби (матеріальної чи духовної) як певного стану особистості та предмета цієї потреби, тобто визначення мотиву діяльності. Отже саме опредмечування потреби (О.М. Леонтьєв, 1971) утворює мотив діяльності. Виникнення стану готовності до служби починається з мотивації до служби, тому мотиваційно-ціннісний компонент діяльності відіграє регулятивну функцію у поведінці юнаків допризовного віку. Відповідно їй підготовка допризовників повинна бути орієнтована на створення психолого-педагогічних умов, спрямованих на дослідження і розвиток мотиваційно-ціннісного компонента готовності до військової служби.

По-друге, *інформаційно-професійний компонент*, який підштовхує до пошуку необхідної інформації з цього питання, пізнання об'єктивних умов, дослідження ситуації (формування та розвиток інтелектуальних установок у розумінні військової служби, прагнення до урозуміння сутності професійних завдань, засобів).

Тобто юнак починає вивчати інформацію з даного напрямку: розуміння завдань, які стоять перед військовослужбовцем (обов'язки, завдання, засоби досягнення мети, знання про можливі зміни обстановки, психофізіологічні вимоги, вивчення своїх можливостей щодо служби в армії). Він може ознайомлюватися з літературою з військової історії, загальної, спеціальної та спортивної психології. На уроках з предмету «Захист Вітчизни» він може дізнатися, що в процесі досягнення мети він зможе реалізувати наступні цінності: здоров'я, цікава робота, впевненість в собі, життєва мудрість, активна діяльність, відповідальність, здатність приймати обдумані, раціональні рішення, відповідальність. Також завдяки військовій службі він зможе вдосконалити свої особистісні якості: почуття патріотизму, самоконтроль, дисциплінованість, тверду

волю, готовність виконати свій громадянський обов'язок, старанність.

По-третє, *цілеутворюючий компонент* – усвідомлення, що військова діяльність майже завжди спрямована на конкретну мету. Якщо на попередньому етапі не було знайдено предмет потреби, але визначився шлях його отримання чи створення, то формується загальна мета як уявлення про необхідний результат та програма дій щодо її досягнення. Тобто формування стану психологічної готовності починається з постановки мети на основі потреб і мотивів (для усвідомлення людиною поставленої перед собою завдання). На цьому етапі йде вироблення плану, установок, моделей, схем майбутніх дій. Суттєвим моментом готовності до діяльності у військовій службі є те, що військова діяльність майже завжди спрямована на конкретну мету – виконання бойового завдання.

По-четверте, *результативно-професійний компонент*, коли відповідно до мети знаходяться або розробляються методи, засоби її досягнення, формується і реалізується система дій і операцій, що призводить до отримання чи продукування результату діяльності. Це також знання та уявлення про ймовірні ситуації в ході діяльності та можливі алгоритми виходу з цих ситуацій; знання прийомів і рішення задач службової діяльності; розвиток певних здібностей людини.

Тобто цей компонент передбачає розвиток певних здібностей людини: здатності військовослужбовця до усного та письмового викладання своїх думок, лідерських здібностей; здатності впливати на підлеглих; здатність до систематизації знань та технічних об'єктів; спритність, винахідливість, сміливість; готовність до ризику, мужність, дисциплінованість та організованість розуму; здатність об'єктивно оцінювати можливості для виконання бойового завдання; здатність розвивати необхідні практичні навички за допомогою систематичних вправ і тренувань; здатність до розподіленої уваги «бокового мислення», тобто уваги на другорядних питаннях, які можуть виявитися важливими при досягненні мети; здатність до інтуїтивного знаходження рішень та їх наступної

об'єктивації; здатність до нестандартного мислення; стратегічного та тактичного мислення (здатність розпочати, продовжити та завершити бойове завдання), уявлення про ймовірні ситуації і зміни обстановки в ході діяльності та можливі алгоритми виходу з цих ситуацій. На фізичному рівні стан готовності багато у чому визначається в характері вироблених рухів, їх швидкості, чіткості, точності.

По-п'яте, *емоційно-вольовий компонент* – результат службової діяльності, що відповідає потребам, мотивам й меті діяльності, втілюється, безпосередньо або опосередковано, що викликає певну емоційно-почуттєву реакцію особистості, яка підкріплює діяльність з усіма її компонентами, або корегує чи відкидає її – якщо вона є незадовільною у певних відношеннях.

На етапі констатуючого експерименту були поставлені наступні завдання:

встановити показники, які є передумовою готовності до військової служби та свідчать про рівень цієї готовності;

здійснити кореляційний і факторний аналіз метою якого є виявлення найбільш значимих показників, з точки зору їх впливу на рівень готовності до військової діяльності;

на основі отриманих даних провести кількісний та якісний аналіз взаємозв'язку між показниками адаптивності особистості, різних типів міжособистісної поведінки юнаків, визначенням готовності кандидата до дій в екстремальних ситуаціях.

Після опитування респондентів та первинної обробки емпіричної інформації було проведено варіаційний статистичний аналіз з використанням наступних характеристик: перевірка на нормальність розподілу та рівність дисперсій досліджуваних змінних; обчислення міри центральних тенденцій (M) і середньоквадратичних відхилень (SD); стандартних помилок середніх значень.

Всі розглянуті показники були проаналізовані з метою виявлення найбільш значущих, з точки зору їх впливу на стан готовності до військової служби – мотивація до військової служби, особистісний потенціал соціально-психологічної адаптації, готовність кандидата до дій в екстремальних

ситуаціях, тип міжособистісної поведінки. Для цього були використані методи багатовимірного статистичного аналізу – кореляційний і факторний. Для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, інтеграційних процесів в окремих системах та на міжсистемних рівнях був використаний метод кореляційних плеяд. За рівень гомогенності (інтегрованості) системи брали $p \leq 0,001$ (2-сторонній) (99,9%), що відповідає статистично достовірним коефіцієнтам кореляції. В роботі використовувався коефіцієнт кореляції Пірсона (χ^2).

Показники були проаналізовані з метою виявлення найбільш значущих, з точки зору їх впливу на компоненти психологічної готовності – мотиваційний, когнітивний, цілеутворюючий, операційний та емоційно-вольовий для чого були використані методи багатовимірного статистичного аналізу – визначення міри центральної тенденції, кореляційний і факторний аналіз.

За результатами констатуючого психодіагностичного експерименту було встановлено високий показник «особистісного адаптаційного потенціалу» респондентів» – 8,995 (стен), при рівні середньоквадратичного відхилення 1,511 (SD), що може свідчить про досить високий рівень нервово-психічної стійкості, у тому числі в умовах вираженого стресу (Таблиця 1).

Дослідження показника «рівень стійкості до бойового стресу» свідчить, що середньогруповий рівень цього показника становить 1,194 при цьому рівень середньоквадратичного відхилення становить 0,419 (SD), що свідчить про високий рівень розвитку адаптаційних можливостей респондентів, які відповідають вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойового стресу (Таблиця 1).

При дослідженні міри центральних тенденцій за шкалою «поведінкова регуляція» встановлено рівень показника 6,676 при рівні середньоквадратичного відхилення 4,369 (SD). Таким чином, можна констатувати суттєвий розкід значень, що говорить про неоднорідність даної вибірки і, можливо, необхідності повторного огляду заявлених даних (Таблиця 1).

Міри центральної тенденції для шкал БОО «Адаптивність-200»

Шкала	М	SD
Поведінкової регуляції	6,676	4,369
Комунікативного потенціалу	6,093	2,933
Моральної нормативності	4,667	2,039
Військово-професійна спрямованість	2,528	1,648
Девіантних форм поведінки	4,903	2,273
Суїцидального ризику	0,852	1,349
Особистий потенціал соціально-психологічної адаптації (стени)	8,995	1,511
Рівень стійкості до бойового стресу	1,194	0,419

Визначення міри центральних тенденцій за методикою діагностики міжособистісних відносин (ДМВ) Т. Лірі, дозволило встановити високі значення за I октантом

(владно-лідуючий тип міжособистісного спілкування), який становить 11,861, при цьому рівень середньоквадратичного відхилення становить 2,639 (SD) (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Міри центральної тенденції за методикою діагностики міжособистісних відносин (ДМВ) Т. Лірі

Октант	Шкала	М	SD
I	Владно-лідуючий	11,861	2,639
II	Незалежно-домінуючий	7,755	1,561
III	Прямолінійно-агресивний	6,639	1,404
IV	Недовірливо-скептичний	2,648	1,872
V	Покірно-сором'язливий	5,546	2,562
VI	Залежно-слухняний	8,111	1,990
VII	Співпрацюючі-конвенційний	9,926	1,811
VIII	Відповідально-великодушний	8,856	2,523

Можна стверджувати що респонденти виявляють впевненість у собі, вміння бути хорошим наставником і організатором, якості лідера і керівника. Однак, занадто високі бали можуть також свідчити про переоцінку власних можливостей, тенденцію до дидактичного стилю висловлювань, імперативної потреби командувати іншими, нетерпимість до критики, що може бути причиною міжособистісних конфліктів та потребує певної психокорекції.

На другому ранговому місці виявлено співпрацюючі-конвенційний стиль міжособистісного спілкування (II октант). Він становить 9,926 при рівні середньоквадратичного відхилення 1,811 (SD), що свідчить про незначну варіативність показника у даній групі досліджуваних. Даний стиль міжособистісних відносин, притаманний особам, що прагнуть до тісної співпраці з референтною групою, однак надмірний прояв даного стилю проявляється занадто компромісною поведінкою, намаганням підкреслити свою причетність до інтересів більшості, відсутністю ініціативи, конформністю поведінки.

Дослідження за додатковими шкалами БОО «Адаптивність 200» свідчить:

за шкалою «військово-професійної спрямованості» (ВПС) діагностовано, що середньо груповий рівень цього показника становить 2,528; при цьому рівень середньоквадратичного відхилення становить 1,648 (SD), що говорить про досить високий рівень військово-професійної спрямованості, виражене бажання зв'язати своє життя з військовою професійною діяльністю, у тому числі, в особливих умовах. Відмічається низька варіативність показника.

За інтегральним показником «особистісний потенціал соціально-психологічної адаптації» (ОАП) досліджено, що середньогруповий рівень цього показника становить 8,995 (у стенах) при рівні середньоквадратичного відхилення -1,511 (SD), що може говорити про високий рівень адаптаційного потенціалу респондентів.

Дослідження показника «рівень стійкості до бойового стресу» показує, що середньогруповий рівень цього показника становить 1,194; при цьому рівень середньоквадратичного відхилення - 0,419 (SD), що може свідчити про високий рівень

Питання психології

розвитку адаптаційних можливостей респондентів, які відповідають вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойового стресу.

Дослідження мотиваційної сфери показує, що домінуючими мотивами служби у Збройних Силах України респонденти

вважають: патріотичний мотив і любов до Батьківщини – 122 особи (88,20 %) (Таблиця 3); на другому місці мотив престижу професії військового – 74 особи (37,94%); на третьому місці стабільне матеріальне становище, соціальні гарантії, пільги військовослужбовців – 70 осіб (35,89%)

Таблиця 3.

Основні мотиви абітурієнтів до служби у ЗС України

Номер за п/п	Тип мотивації	Кількість у %	Рангове місце
1.	Сімейна традиція	24,61	VII
2.	Романтика військової служби	30,76	V
3.	Бажання випробувати себе у екстремальних ситуаціях	32,82	IV
4.	Патріотизм, любов до Батьківщини	88,20	I
5.	Бажання батьків	4,10	VIII
6.	Стабільне матеріальне становище, соціальні гарантії, пільги військовослужбовців	35,89	III
7.	Доступність цієї освіти	27,69	VI
8.	Можливість кар'єрного росту	32,82	IV
9.	Престиж професії військового	37,94	II

Згідно дослідженню мотиваційної сфери за факультетами отримано наступні дані:

Факультет спеціалістів ДШВ: провідним мотивом є патріотичний мотив – 79,16%, на другому місці престиж військової професії – 37,50% та на третьому місці – бажання випробувати себе у екстремальних ситуаціях – 35,41%.

Факультет спеціалістів ВР та СПП: домінуючим мотивом є патріотичний мотив – 69,38%; на другому місці бажання випробувати себе в екстремальних ситуаціях – 42,85%, що свідчить о бажанні самовдосконалення; на третьому місці престиж військової професії – 40,81%.

Факультет спеціалістів МТЗ: домінуючим мотивом є патріотичний мотив. На другому місці два мотиви: престиж військової професії та доступність освіти – 41,66%; на третім місці – стабільне матеріальне становище, соціальні гарантії, пільги – 36,66%.

Факультет спеціалістів РАО: провідним мотивом є патріотичний мотив – 48,33%, на другому місці соціальний мотив отримання безкоштовної і якісної освіти – 44,73%; на третім місці можливість кар'єрного зростання – 42,10% респондентів.

За даними кореляційного аналізу експериментального дослідження:

у мотиваційному компоненті готовності до військової служби встановлена стійка позитивна взаємозалежність між показником

патріотичної мотивації до військової служби та військово-професійною спрямованістю ($r=0,375, p \leq 0.01$) БОО «Адаптивність». Тобто ядром військової служби є військово-патріотична мотивація, що свідчить про переважання соціальних і духовно-моральних мотивів військової служби у респондентів;

у когнітивному компоненті готовності до військової служби: встановлена стійка позитивна кореляція між показником «військово-професійна спрямованість» та показником «поведінкова регуляція» ($r=0,367, p \leq 0.01$) та показником «комунікативний потенціал» ($r=0,238, p \leq 0.01$) БОО «Адаптивність 200»; показника «моральна нормативність» з показником «комунікативний потенціал» ($r=0,243, p \leq 0.01$), яка говорить респонденти мають стійку військово-професійну спрямованість, мають достатній рівень нервово-психічної стійкості, виявляють толерантність до несприятливих умов професійної діяльності, орієнтовані на загальноприйняті і соціально схвалювані норми поведінки, неконфліктні у міжособистісному спілкуванні, як правило швидко адаптуються у новому колективі, дотримуються моральних норм поведінки, вміють підкорятися груповим та корпоративним вимогам, що у подальшому допоможе у професійній діяльності.

у цілеутворюючому компоненті готовності до військової служби встановлена позитивна кореляція між готовністю до професійної діяльності і виконанням

службовим призначенням, у тому числі в особливих умовах та важливими особистісними якостями, які допомагають у цьому: системне мислення, що спирається на конкретний досвід, практичність, реалістичність, схильність до іронії ($r = 0,157$, $p \leq 0.05$), що підтверджує відоме висловлювання «офіцер завжди перевіряє інформацію».

Негативна кореляція показника «військово-професійна спрямованість» з показником «владно-лідуючий» стиль міжособистісних взаємин ($r = -0,234$, $p \leq 0.01$) свідчить, що при високих значеннях показника, можливі складності у службовій діяльності, соціальної адаптації, що пов'язані з різко загостреними рисами характеру у сфері міжособистісних стосунків.

Негативна кореляція шкали «адекватні-неадекватні дії» проективної методики «Я в екстремальній ситуації» з показником «морально-етична нормативність» ($r = 0,234$, $p \leq 0.05$) свідчить, що адекватні дії в особливих (екстремальних) умовах можливі тільки за умов, якщо людина ставить інтереси військового колективу вище особистісних егоцентричних тенденцій.

Третя група взаємозалежностей показників була утворена у *цілеутворюючому компоненті* готовності до військової служби та представлена показником «військово-професійна спрямованість» БОО «Адаптивність 200», який позитивно корелює з показником «недовішливо-скептичний» стиль взаємин тесту Т.Лірі ($r = 0,157$, $p \leq 0.05$), що свідчить о важливості у професійній діяльності майбутніх офіцерів таких якостей, як системне мислення, що спирається на конкретний досвід, практичність, реалістичність, схильність до іронії, що підтверджує відоме висловлювання «офіцер завжди перевіряє інформацію».

Але при занадто високих балах цього показника можливі такі прояви, як відособленість, замкнутість, ригідність установок, критичний настрій до будь-яких думок крім власних, підозрілість, надчутливість до критичних зауважень на свою адресу.

Виявлено позитивні кореляційні зв'язки показника БОО «Адаптивність 200» «військово-професійна спрямованість» з показниками «поведінкова регуляція» ($r = 0,367$, $p \leq 0.01$), «комунікативний

потенціал» ($r = 0,238$, $p \leq 0.01$), «морально-етична нормативність» ($r = 0,284$, $p \leq 0.01$), «особистісний потенціал соціально-психологічної адаптації» ($r = 0,402$, $p \leq 0.01$), показником «суїцидальний ризик» ($r = 0,192$, $p \leq 0.01$) свідчить, що високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції, швидка адаптація у колективі, схильність до корпоративних вимог, здатність ставити групові інтереси вище власних, тобто особистісний адаптаційний потенціал, допомагають у професійної та службовій діяльності, зводячи ризик суїцидальної поведінки до мінімуму.

Негативна кореляція показника «військово-професійна спрямованість» з показником «владно-лідуючий» стиль міжособистісних взаємин ($r = -0,234$, $p \leq 0.01$), може свідчити, що при високих балах можуть виникати складності у службовій діяльності, соціальної адаптації, які пов'язані з різко загостреними рисами характеру у сфері міжособистісних стосунків. Це може бути ознакою особистісної дисгармонії і наявності акцентуації рис характеру, що потребує психологічної корекції.

Негативна кореляція шкали «адекватні-неадекватні дії» проективної методики «Я в екстремальній ситуації» з показником «морально-етична нормативність» ($r = 0,234$, $p \leq 0.05$) свідчить, що адекватні дії в особливих (екстремальних) умовах можливі тільки за умов, якщо у повсякденній діяльності військові ставлять інтереси військового колективу вище особистісних егоцентричних тенденцій та не можуть діяти в обхід існуючих заборон і правил;

у *результативно-професійному компоненті* готовності до військової служби встановлена позитивна кореляція між шкалами проективної методики, що підтверджує, що діяти в екстремальних умовах активно, сміливо, зберігати організовану поведінку, витримувати емоційні навантаження та швидкість реакції при виконанні службових обов'язків можливе тільки за умов придбання необхідних для цього знань, умінь та навичок ($r = 0,424$, $p \leq 0.01$).

Також встановлена позитивна взаємозалежність між адаптаційними можливостями респондентів та їх особистісними якостями – скромністю, схильністю брати на себе чужі обов'язки,

Питання психології

педантичністю у питаннях моралі і сумління, схильності до рефлексії, з помітною перевагою мотивації уникнення невдачі і низькою мотивацією досягнення, акуратних і ретельних у роботі ($r = 0,179$, $p \leq 0.01$).

Кореляція між показниками поведінкової регуляції, морально-етичної нормативності та схильності до девіантних форм поведінки, свідчить, що останні неможливі за умов високої нервово-психічної стійкості, толерантності до несприятливих психічних і фізичних навантажень та високому рівні соціалізації.

у *емоційно-вольовому компоненті* готовності до військової служби встановлено негативну кореляцію показника «владно-лідуючого» типу міжособистісних відносин за методикою інтерперсональної діагностики Т. Лірі з показниками: «поведінкова регуляція» ($r = -0,235$, $p \leq 0.01$), «комунікативний потенціал» ($r = -0,236$, $p \leq 0.01$), «військово-професійна спрямованість» ($r = -0,2364$, $p \leq 0.01$), «суїцидальний ризик» ($r = -0,186$, $p \leq 0.01$), «особистісний потенціал соціально-психологічної адаптації» ($r = -0,194$, $p \leq 0.01$) БОО «Адаптивність 200».

Ці дані свідчать, що занадто виражені риси даного типу спілкування спричиняють складності у спілкування при виконанні службової діяльності, свідчать про недостатню комунікативну компетентність, можуть бути причиною суїцидального ризику у підлеглих.

Позитивна кореляція показника «комунікативний потенціал» за БОО «Адаптивність 200» з показником «поведінкова регуляція» ($r = 0,380$, $p \leq 0.05$), «морально-етична нормативність» ($r = 0,243$, $p \leq 0.05$), показником «військово-професійної спрямованості» ($r = 0,238$, $p \leq 0.05$), показником «схильність до девіантної поведінки» ($r = 0,324$, $p \leq 0.05$), показником «суїцидальний ризик» ($r = 0,217$, $p \leq 0.05$), показником «особистісний потенціал соціально-психологічної адаптації» ($r = 0,621$, $p \leq 0.05$), свідчить, що респонденти з досить високим комунікативним потенціалом (соціальним інтелектом) більш легко адаптуються до нових та незвичних умов життєдіяльності, працюють практично без зривів професійної діяльності, вони орієнтовані на соціально ухвалені норми поведінки, менш схильні до девіантних форм поведінки та суїцидальної поведінки.

За даними *факторного аналізу* експериментального дослідження:

Перший фактор представлено показниками, що відображають «ядро» психологічної готовності до військової служби – мотиваційна готовність, знання щодо особливостей військової служби, вмінні ставити та досягати цілі, що передбачаються службовою діяльністю, сформованість певних когнітивних та поведінкових стратегій, що необхідні для військової служби, певні емоційно-вольові якості особистості (Табл. 4).

Таблиця 4.

Матриця компонентних навантажень

Параметри	Фактори			
	I	II	III	IV
Особистий потенціал соціально-психологічної адаптації	0,872*			
Поведінкова регуляція	0,840*			
Комунікативний потенціал	0,642*			
Суїцидальний ризик	0,573*			
Моральна нормативність	0,537*			
Девіантні форми поведінки	0,522*			
Військово-професійна спрямованість	0,517*			
Недовіливо – скептичний	0,472*			
Відповідально - великодушний		0,723*		
Співпрацюючий - конвенційний		0,681*		
Залежно – слухняний		0,561*		
Владно-лідуючий		0,505*		
Покірно - сором'язливий		0,350*		
Незалежно – домінуючий			0,680*	
Прямолінійно – агресивний			0,566*	
Адекватний – неадекватний				0,769*
Активний – пасивний				0,735*

Примітка: * – максимальні за абсолютним значенням компонентні навантаження змінних.

Другий фактор представлено показниками, що відображають стилі міжособистісного спілкування: «відповідально-великодушний», «співпрацюючі-конвенційний», «залежно-слухняний», «владно-лідуючий» та «покірно-сором'язливий», які зустрічаються у військовому колективі. Протилежні за змістом типи спілкування, що представлені у даному факторі, продиктовані тим, що військовий, керуючи підлеглими поряд з цим, підпорядкований вищестоящому командирі, тобто в залежності від соціальної ролі він змінює стиль спілкування. У той же час відповідально-великодушний та співпрацюючі-конвенційний стиль є преморбидними, тобто лежать в основі вищій нервовій діяльності (ВНД). В основі відповідально-великодушного стилю – змішаний тип вищої нервової діяльності (з перевагою якостей сильного), при цьому організація нервових процесів характеризується лабільністю. В основі співпрацюючі-конвенційного типу спілкування лежить змішаний (з перевагою слабких) характеристик тип ВНД, з поєднанням гальмівних рис з лабільністю, який накладається на тривожний, емоційно лабільний тип особистості. Акцентуація характеру за обома типами – істрероїдна, варіант дезадаптації – психосоматичний (Таблиця 4).

Третій фактор представлено показниками, що відображають стилі міжособистісного спілкування, які зустрічаються у спілкуванні у військовому колективі – «незалежно-домінуючий» та «прямолінійно-агресивний». Однак при досить високих балах вони можуть задавати шкоди у службовій діяльності. Наприклад, при незалежно-домінуючому типі спілкування характерними є риси: самовдоволення, дистантність, егоцентричність, виражене почуття суперництва. Домінантність в даному випадку у меншому ступені звернена на спілкування з групою й не виявляється прагненням вести людей за собою, заражаючи їх своїми ідеями.

Високі бали даного октанта позитивно корелюють з характеристиками стеничного типу реагування, однак тут більше проявляються ознаки індивідуалістичності,

імпульсивності, відокремленості, некомформності, низької підпорядкованості.

Цей емоційно-динамічний патерн, який йде корінням до типу вищої нервової діяльності з перевагою сильних характеристик і динамічності процесів збудження у поєднанні з нестійкістю, вразливістю.

При застосуванні у спілкуванні прямолінійно-агресивного типу міжособистісних стосунків, особи можуть виявляти виражену близькість до таких особистісних характеристик як ригідність установок, що поєднується з високою спонтанністю, наполегливістю у досягненні мети, практицизмом, при недостатній опорі на накопичений досвід у стані емоційної захопленості.

Підвищене почуття справедливості поєднується з переконанням у власній правоті, але при протидії і критиці на свою адресу, легко спалахує почуття ворожості. При спілкуванні характерні безпосередність й прямолінійність у висловленнях і вчинках, можлива підвищена вразливість, що легко вгасає в ситуації комфорту, коли не вражається престиж особистості.

Тип особистості з прямолінійно-агресивним стилем міжособистісної поведінки характерологічно співвідноситься з агресивно-експлозивним емоційно-динамічним патерном, а за типом ВНД він стоїть на межі між сильним і слабким типом, що можливо, сприяє відповідній нестійкості нервових процесів, якості яких коливаються між збудженням та інертністю. Високі бали цього октанта (12-16) свідчать про акцентуацію характеру за експлозивним (вибуховим) типом, що потребує психокорекційних заходів (Таблиця 3).

Четвертий фактор представлено показниками «адекватність / неадекватність» дій та «активний / пасивний» тип поведінки за проективною методикою «Я в екстремальній ситуації», які констатують, що важливими критеріями готовності до військової служби є здатність до адекватного сприйняття ситуації як екстремальної та, що особливе важливе, конструктивна активність в цієї ситуації (долання ситуації, враховуючи реальну оцінку її можливих наслідків, характер ситуації та власні можливості) при

Питання психології

недопущенні необґрунтованої ризикованості (Таблиця 4).

Дані, що було отримано за допомогою частотного аналізу додаткових показників за проективною методикою «Я в екстремальній ситуації», свідчать, що тільки у 109

респондентів (50,2%) діагностовано адекватність дій у екстремальній ситуації, а решта 109 осіб (48,8%) згідно методики, демонструють неадекватність дій у можливої екстремальній ситуації (Таблиця 5).

Таблиця 5.

Частотний аналіз додаткових показників, (у %)

Показник	Категорія	n	у %
Адекватні / неадекватні дії	–	106	48,8
	+	109	50,2
Активний / пасивний тип поведінки	–	136	62,7
	+	79	36,4

Що стосується дослідження показника «активні / пасивні» дії в цієї ситуації отримано наступні дані: у більшості респондентів виявлена тенденція до пасивних дій – 136 осіб (62,7%), до активних дій в екстремальній ситуації (але не завжди адекватних) готові тільки 79 осіб (36,4%), що говорить про необхідність спеціальної психологічної та фізичної підготовки.

Важливу роль у формуванні психологічної готовності юнаків до служби у Збройних силах України грає фізична підготовка. Це обумовлено тим, що засоби фізичної підготовки забезпечують розвиток та вдосконалення не лише фізичної, але й психічної природи людини. При правильному їх застосуванні засоби фізичної підготовки дозволяють значно покращувати усі складові морально-психологічної готовності призовників – моральний стан, волюві якості, емоційну стійкість, розумову працездатність.

Тестування призовників у сфері фізичного виховання показало, що загальноосвітній процес з фізичного виховання слабо орієнтований на досягнення необхідного рівня фізичної готовності до служби у ЗС України.

Зокрема, актуальною проблемою є відсутність системної роботи з розвитку основних фізичних якостей. Перш за все, це стосується вправ на витривалість (норматив з бігу на 3000 м за 14 хв.00 сек), де кожний п'ятий учень, який планує вступати до ВВНЗ, має «низький» рівень розвитку витривалості, а у юнаків, що не планують пов'язувати своє майбутнє з армією, незадовільний показник витривалості за зазначеним результатом зустрічається у кожного другого

Актуальною є також проблема розвитку сили (кожний п'ятий середне статистичний учень не в змозі підтягнути навіть 5 разів).

Найбільш слабка сторона підготовленості – це виконання вправ з додання перешкод (кожний п'ятий призовник не в змозі виконати норматив на мінімальний результат). Це пояснюється відсутністю зазначених споруд та необхідного інвентарю у розпорядженні загальноосвітніх закладів, що робить неможливим моделювати психологічні труднощі завдяки застосуванню на заняттях різноманітних прийомів і дій, виконання яких пов'язане з припустимою небезпекою та ризиком. Їхнє додання примушує юнаків зміцнювати емоційно-вольову сферу, допомагає свідомо діяти в напружених ситуаціях, мобілізувати волю з метою досягнення максимально можливого результату при виконанні завдань, що ставляться.

Висновки.

1. Предмет «Захист Вітчизни» доцільно доповнити розділом «Психологічна підготовка», який може включати теми, що спрямовані на спеціальну психологічну підготовку до служби у ЗС України: екстремальна психологічна підготовка та психологічна безпека особистості; виховання стресоусталеності (стратегії подолання стресу); основи професійного спілкування та діяльності в умовах військового колективу; методи подолання страху; основи психологічних знань для успішного опанування навичками з тактичної медицини; основи психологічних знань щодо подолання наслідків травматичних подій.

2. Для дослідження психологічної готовності до військової діяльності,

запропоновано Модель психологічної готовності до військової служби юнаків призовного віку, яка включає наступні компоненти готовності до військової служби:

мотиваційно-ціннісний компонент діяльності (визначення мотиву діяльності та цінностей які реалізуються в результаті цієї діяльності), що відіграє регулятивну функцію у поведінці юнаків допризовного віку;

інформаційно-пізнавальний, який підштовхує до пошуку необхідної інформації з цього питання, пізнання об'єктивних умов, дослідження ситуації (формування та розвиток інтелектуальних установок у розумінні військової служби, прагнення до урозуміння сутності професійних завдань, засобів досягнення мети, психофізичні вимоги, вдосконалення особистісних якостей);

цілеутворюючий компонент – усвідомлення, що військова діяльність майже завжди спрямована на конкретну мету – виконання бойового завдання;

операційний (інтерактивний) – знання та уявлення про ймовірні ситуації в ході діяльності та можливі алгоритми виходу з цих ситуацій; знання прийомів і рішення задач службової діяльності; розвиток певних здібностей людини;

емоційно-вольовий компонент – певна емоційно-почуттєва реакція особистості, яка підкріплює діяльність з усіма її компонентами, або корегує чи відкидає її.

3. За результатами констатуючого психодіагностичного експерименту встановлено високий показник «особистісного адаптаційного потенціалу» респондентів – 8,995 (стен), при рівні середньоквадратичного відхилення 1,511 (SD), що може свідчити про досить високий рівень нервово-психічної стійкості респондентів, у тому числі в умовах вираженого стресу.

4. Дослідження мотиваційної сфери показує, що домінуючими мотивами служби у Збройних Силах України респонденти даного дослідження вважають: патріотичний мотив і любов до Батьківщини – 122 особи (88,20 %); на другому місці мотив престижу професії військового – 74 особи (37,94%); на третьому – стабільне матеріальне становище, соціальні гарантії, пільги військовослужбовців – 70 осіб (35,89%).

Встановлена стійка позитивна взаємозалежність між показником патріотичної мотивації до військової служби та військово-професійною спрямованістю ($r = 0,375$, $p \leq 0.01$), що свідчить про переважання у респондентів соціальних і духовно-моральних мотивів військової служби.

5. За даними факторного аналізу «ядро» психологічної готовності до військової служби складають показники, що відображають «особистий потенціал соціально-психологічної адаптації», «поведінкова регуляція», «комунікативний потенціал», низькі значення показника «суїцидального ризику», «моральна нормативність», низькі значення показника «девіантні форми поведінки», «військово-професійна спрямованість», «недовірливо-скептичний» стиль міжособистісного спілкування.

6. Результати дослідження за проективною методикою «Я в екстремальній ситуації» показали, що тільки у 109 респондентів (50,2%) діагностовано адекватність дій у екстремальній ситуації, а решта 106 осіб (48,8%) згідно дослідженню, демонструють неадекватність дій у можливої екстремальної ситуації.

У більшості респондентів виявлена тенденція до пасивних дій в екстремальній ситуації – 136 осіб (62,7%), до активних дій в екстремальній ситуації (але не завжди адекватних) готові тільки 79 осіб (36,4%), що говорить о необхідності спеціальної психологічної підготовки.

Як наслідок цього, всі респонденти, які не впоралися з завданням на Смузі перешкод (зійшли з дистанції), згідно тестуванню показали «неадекватність дій» та «пасивність дій» в екстремальній ситуації.

7. За даними факторного аналізу переважаючими стилями міжособистісного спілкування у призовників є «владно-лідуючий» та «співпрацюючі-конвенційний». Високі бали I октанта можуть свідчити про стиль спілкування, якій характерний для стеничної, домінантної особистості, що проявляється у вигляді лідерських тенденцій, за індивідуально-типологічними особливостями відповідає гіпертимному варіанту особистості; за якостями нервової системи відрізняється

перевагою динамічних процесів збудження у співвідношенні з певною лабільністю нервових процесів.

Занадто високий бал у I октанті (владно-лідуючий) можна розглядати, як спробу компенсаторного типу взаємин з оточуючими, а також, як бажання випробувати себе у ролі лідера. Однак, при досить високому балах ці особистісні характеристики можуть задавати шкоди у службовій діяльності, що потребує психокорекційних заходів.

8. За результатами психологічного дослідження можна констатувати, що при бажанні проходити службу у лавах ЗС України, що задекларовано у вербальних тестах, у призовників недостатньо знань та навичок щодо дій в екстремальних ситуаціях (за результатами проєктивної методики), недостатньо розвинуті вольові якості, має місце недостатня рефлексія, що заважає конструктивно діяти в екстремальних ситуаціях (моделлю яких є «Смуга перешкод» та тестування з фізичної підготовки).

9. Порівняльний аналіз результатів тестування за нормативними вимогами оцінювання фізичної підготовки у ЗС України (при застосуванні балової системи оцінки по ТНФП-2014) показав, що загальноосвітній процес у існуючому вигляді не в змозі забезпечити загальну фізичну готовність молоді до служби у ЗС України, що потребує змін у цьому процесі.

10. Отримані дані за допомогою частотного аналізу додаткових показників за

проєктивною методикою «Я в екстремальній ситуації», означають, що тільки у 109 респондентів (50,2%) діагностовано адекватність дій у екстремальній ситуації, а решта 109 осіб (48,8%) згідно методики, демонструють неадекватність дій у можливої екстремальної ситуації.

У більшості респондентів виявлена тенденція до пасивних дій в екстремальній ситуації – 136 осіб (62,7%), до активних дій в екстремальній ситуації (але не завжди адекватних) готові тільки 79 осіб (36,4%), що може говорити о необхідності спеціальної підготовки.

10. При зіставленні результатів психологічного тестування з результатами вхідного тестування з прикладних фізичних вправ встановлено, що з 17 респондентів, які не впоралися з завданням (зійшли з дистанції), 10 осіб показали неадекватність та/або пасивність дій в екстремальних ситуаціях.

11. За результатами проведеного психологічного дослідження можна констатувати, що при бажанні проходити службу у лавах ЗС України, у призовників недостатньо знань та навичок щодо дій в екстремальних ситуаціях, недостатньо розвинуті вольові якості, має місце недостатня рефлексія щодо своїх можливостей, що заважає конструктивно діяти в екстремальних ситуаціях, моделлю яких є «Смуга перешкод» та заняття з фізичної підготовки.

Список використаних джерел

1. Герасимів І.М., Пашко К.О., Фука М.М. & Щирба Ю.П. (2018). Захист Вітчизни: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Тернопіль: Астон.
2. Гнатюк М.Р., (2018). Захист Вітчизни: (рівень стандарту) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Видавництво: Генеза.
3. Гудима А.А., Пашко К.О., Герасимів І.М., Фука М.М. & Щирба Ю.П. (2019). Захист Вітчизни: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Тернопіль: Астон.
4. Лефтеров В.О., (2007). Підготовка працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних умовах засобами психотренінгу. Актуальні проблеми психології.Т.V : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія К.: ІВЦ Держкомстату України.
5. Навчальна програма з захисту Вітчизни (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл (2017, 23 жовтня). Наказ міністерства освіти і науки № 1407. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58885/>
6. Настанова з фізичної підготовки у Сухопутних військах ЗС України: ВКДП 7-00(72).11.02 [військ. керівн. доктрин. публ.] / Командування СВ ЗС України [Київ] Лютий 2022. 104 с.
7. Олійник В.В., Литвинчук М.Ю. (2013). Психологічна готовність прикордонників до діяльності в екстремальних умовах. Проблеми екстремальної та кризової психології Вип.14. Частина I.
8. Осьодлю В.І., (2013). Особистісні чинники подолання стресових ситуацій в особливих умовах. Проблеми екстремальної та кризової психології Вип.14. Частина I.

9. Павелко І.І., Беловодов І.Ф. & Н.А. Башавець (2019). Підготовка військовослужбовців до дій в екстремальних умовах: навчальний посібник. Одеса: Військова академія.
10. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (2002, 25 жовтня). Указ Президента України № 948/2002. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/> (дата звернення: 06.12.2023).
11. Рибалка В.В., (2006) Психологія праці особистості. Київ, 2006.
12. Тімченко А.В., (1995). Основні психічні стани, що знижують ефективність діяльності особового складу підрозділів особливого ризику. Вісник Харківського університету. № 472.
13. Томчук М., (2010). Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності особистості до діяльності. Психологія і суспільство. № 4.
14. Хараху С., Павлов В., Дзюба І. & Саганчі Є. (2018). Захист Вітчизни (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Львів: Світ.
15. Johansen R.B., Laberg J.C. & Martinussen M. (2014). Military Identity as Predictor of Perceived Military Competence and Skills Armed Forces Society. Vol.40 (3), 521-543.

References

1. Herasymiv I.M., Pashko K.O., Fuka M.M. & Shchyrba Yu.P. (2018). Zakhyst Vitchyzny: pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Defense of the Motherland: a textbook for the 10th grade of general secondary education institutions] Riven standartu. Ternopil: Aston. (in Ukrainian)
2. Hnatiuk M.R. (2018). Zakhyst Vitchyzny: (riven standartu) pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Defense of the Motherland: (standard level) textbook for the 10th grade of general secondary education institutions]. Vydavnytstvo: Heneza. (in Ukrainian)
3. Hudyma A.A., Pashko K.O., Herasymiv I.M., Fuka M.M. & Shchyrba Yu.P. (2019). Zakhyst Vitchyzny: pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Defense of the Motherland: a textbook for the 11th grade of general secondary education institutions. Standard level]. Riven standartu. Ternopil: Aston. (in Ukrainian)
4. Lefterov V.O. (2007). Pidhotovka pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv do dii v ekstremalnykh umovakh zasobamy psyhotreninhu [Preparation of law enforcement officers to act in extreme minds using psychotraining]. Aktualni problemy psykhologii. T.V : Psykhofiziologii. Psykhologii pratsi. Eksperymentalna psykhologhiia K.: IVT's Derzhkomstatu Ukrainy. (in Ukrainian)
5. Navchalna prohrama z zakhystu Vitchyzny (riven standartu) dlia 10-11 klasiv zahalnoosvitnikh shkil [Educational program on the protection of the Motherland (standard level) for 10-11 grades of secondary schools] (2017, 23 zhovtnia). Nakaz ministerstva osvity i nauky № 1407. (in Ukrainian)
6. Nastanova z fizychnoi pidhotovky u Sukhoputnykh viiskakh ZS Ukrainy [Instruction on physical training in the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine]: VKDP 7-00(72).11.02[viisk. kerivn. doktryn. publ.] / Komanduvannia SV ZS Ukrainy [Kyiv] Liutyi 2022. (in Ukrainian)
7. Oliinyk V.V., Lytvynchuk M.Yu. (2013). Psykhologichna hotovnist prykordonnykiv do diialnosti v ekstremalnykh umovakh [Psychological readiness of border guards to work in extreme conditions]. Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykhologii Vyp.14. Chastyna I. (in Ukrainian)
8. Osodlo V.I. (2013). Osobystisni chynnyky podolannia stresovykh sytuatsii v osoblyvykh umovakh [Personal factors for overcoming stressful situations in special conditions.]. Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykhologii Vyp.14. Chastyna I. (in Ukrainian)
9. Pavelko I.I., Bielovodov I.F. & N.A. Bashavets (2019). Pidhotovka viiskovosluzhbovtziv do dii v ekstremalnykh umovakh: navchalnyi posibnyk [Training of military personnel for actions in extreme conditions: training manual]. Odessa: Viiskova akademiia. (in Ukrainian)
10. Pro Kontseptsiiu dopryzovnoi pidhotovky i viiskovo-patriotichnoho vykhovannia molodi (2002, 25 zhovtnia). [About the Concept of pre-conscription training and military-patriotic education of youth] Ukaz Prezydenta Ukrainy № 948/2002. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/>(in Ukrainian)
11. Rybalka V.V. (2006) Psykhologhiia pratsi osobystosti [Psychology of individual work]. Kyiv. 2006. (in Ukrainian)
12. Timchenko A.V. (1995). Osnovni psykhichni stany, shcho znyzhuiut efektyvnist diialnosti osobovoho skladu pidrozdiliv osoblyvoho ryzyku [The main mental states that reduce the effectiveness of the personnel of special risk units]. Visnyk Kharkivskoho universytetu. № 472. (in Ukrainian)
13. Tomchuk M. (2010). Metodologichni zasady doslidzhennya ta formuvannya psihologichnoyi gotovnosti osobystosti do diialnosti [Methodological principles of research and formation of psychological readiness of an individual for activity]. Psihologiya i susidstvo. № 4.
14. Kharakhu S., Pavlov V., Dziuba I. & Sahanchi Ye. (2018). Zakhyst Vitchyzny (riven standartu) : pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Defense of the Motherland (standard level): a textbook for the 10th grade of general secondary education institutions]. Lviv: Svit. (in Ukrainian)
15. Johansen R.B., Laberg J.C. & Martinussen M. (2014). Military Identity as Predictor of Perceived Military Competence and Skills Armed Forces Society. Vol.40 (3), 521-543.

SUMMARY

Pavelko I. Candidate of Psychological sciences,

Senior Research Science center of the Military Academy

Belovodov I. Senior Research Science center of the Military Academy

STUDY OF THE PSYCHOLOGICAL READINESS OF CONSCRIPTS FOR SERVICE IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Introduction. Despite the fact that one of the main tasks of pre-conscription training is psychological preparation for military service, there is no chapter on psychological training in the curriculum of the "Defense of the Fatherland" subject.

The psychological research we have conducted shows that if they wish to serve in the ranks of the Armed Forces of Ukraine (declared in verbal tests), conscripts lack knowledge and skills regarding actions in extreme situations (according to the results of the projective methodology), lack of willpower, insufficient reflection, which prevents constructive action in extreme situations (the model of which is the Obstacle Course and physical training classes).

Supplementing the subject "Defense of the Fatherland" with a section on psychological training can help in the process of adapting young men to the conditions of military service.

The purpose of the article is to study the psychological readiness of conscripts to serve in the Armed Forces of Ukraine.

Research methods. Theoretical and empirical methods were used in the research.

The program of the ascertaining experiment was developed in accordance with the Model of readiness of young men of pre-conscription age to serve in the Armed Forces of Ukraine, which includes the development of necessary qualities in accordance with the components of professional activity. During the study, the following was applied: "Questionnaire on the study of motivation for service in the Armed Forces of Ukraine"; BBO "Adaptivnost 200"); projective technique "I am in an extreme situation".

Originality. A scientific novelty is the development and research of psychological readiness for military activity according to the Model of psychological readiness for military service of young men of conscription age, which includes the following components:

the motivational and value component of the activity (determination of the motive of the activity and the values that are realized as a result of this activity), which plays a regulatory function in the behavior of young men of pre-conscription age,

informative and cognitive, which prompts the search for the necessary information on this issue, knowledge of objective conditions, research of the situation (formation and development of intellectual attitudes in understanding military service, striving to understand the essence of professional tasks, means of ac;

the goal-forming component is the awareness that military activity is almost always aimed at a specific goal - the execution of a combat mission;

operational (interactive) – knowledge and understanding of probable situations in the course of activity and possible algorithms for getting out of these situations; knowledge of techniques and solutions to tasks of official activity;

emotional-volitional component – a certain emotional-sensual reaction of the individual that reinforces the activity with all its components, or corrects or rejects it.

Conclusion. The study of the motivational sphere shows that the respondents of this study consider the dominant motives for service in the Armed Forces of Ukraine to be: patriotic motive and love for the Motherland - 122 persons (88.20%) in second place is the motive of the prestige of the military profession - 74 persons (37.94%); in third place and stable financial situation, social guarantees, benefits of military personnel - 70 people (35.89%).

According to factor analysis, the "core" of psychological readiness for military service consists of indicators reflecting "personal potential for social and psychological adaptation", "behavioral regulation", "communicative potential", low values of the indicator "suicidal risk", "moral normativity", low values of the indicator "deviant forms of behavior", "military-professional orientation", "distrustful-skeptical" style of interpersonal communication.

According to the results of the research using the projective method "I am in an extreme situation", only 109 respondents (50.2%) were diagnosed with the adequacy of actions in an extreme situation, and the remaining 106 people (48.8%) according to the method, demonstrate the inadequacy of actions in a possible extreme situation situations. The majority of respondents showed a tendency to passive actions in an extreme situation - 136 people (62.7%), only 79 people (36.4%) are ready for active actions in an extreme situation (but not always adequate), which indicates the need for special psychological preparation the prevailing styles of interpersonal communication among conscripts are "dominant-leading" and "cooperative-conventional". In order to prepare (adapt) young men to the conditions of military service, it is necessary to supplement the curriculum of the "Defense of the Fatherland" subject with topics on special psychological training of high school students.

Keywords: conscripts; psychological readiness; physical readiness; communication style; model of psychological readiness; ascertaining experiment.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 02.01.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 17.01.24.

© 2024. This work is under an open license [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).